

**КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ
ПРИ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

Стаття присвячена питанню особливості формування іноземної компетентності студентів при вивченні іноземної мови. Окреслено практичні засади та проблемні аспекти формування іноземної комунікативної компетентності студентів. Проаналізовано поняття іноземної комунікативної компетентності.

Ключові слова: сучасна методика навчання іноземних мов, іноземна комунікативна компетентність, іноземна підготовка, умови формування іноземної комунікативної компетентності.

Статья посвящена вопросу особенности формирования иноязычной коммуникативной компетентности студентов. Описаны практические основы и проблемные аспекты формирования иноязычной коммуникативной компетентности студентов. Проанализировано понятие иноязычной коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: современная методика обучения иностранным языкам, иноязычная коммуникативная компетентность, иноязычная подготовка, условия формирования иноязычной коммуникативной компетентности.

The article deals with students' special formation of a foreign communicative competence. Practical bases and problematic aspects are studied. Analysis is made of what a phenomena of a foreign communicative competence is.

Висока ефективність підготовки студентів потребується змінами в політичному, соціальному, культурному, економічному житті України й усього світового співтовариства.

Формування професійних знань, умінь та навичок, а також формування, орієнтації на подальше вдосконалення іноземної комунікативної компетентності з метою вирішення професійних завдань в умовах розширення міжнародних зв'язків є основним завданням професійної освіти.

Тому є вкрай актуальною проблема формування іноземної комунікативної компетентності студентів. Формування відповідного рівня іноземної комунікативної компетентності дозволить студентам повною мірою використовувати можливості сучасних іноземних інформаційних джерел для підвищення свого професійного рівня, бути повноправними учасниками діалогу із зарубіжними колегами (нарівні висловлювати свою думку, захищати власну точку зору, стверджувати або заперечувати думку інших, погоджуватися або не погоджуватися з нею у певній комунікативній ситуації), реалізувати свій професійний потенціал за кордоном. Формування професійної іноземної компетентності має відбуватися інтегровано, у поєднанні з психолого-педагогічними дисциплінами для досягнення основної мети – формування готовності студентів до спілкування на міжнародному рівні.

Метою даного дослідження є висвітлення особливостей та практики формування іншомовної комунікативної компетентності студентів, визначення шляхів формування, з'ясування впливу умов формування іншомовної комунікативної компетентності студентів на якість їхньої професійної підготовки.

Аналіз педагогічної літератури свідчить, що багато вітчизняних і зарубіжних вчених досліджували питання: комунікативної компетентності (Н. Гез, І. Зимня, М. Canale, N. Chomsky, D. Hymes, M. Swain, О. Павленко [8], Н. Пруднікова, Ю. Федоренко [11], Н. Чернова); компетентнісного підходу в професійній освіті (Н. Кузьміна, А. Маркова, Д. Махотін, Ю. Фролов, А. Хуторський [13], В. Шадриков, В. Козирев, А. Тряпціна, Н. Радіонова, О. Локшина, О. Овчарук); теорії особистості, діяльності та спілкування (Л. Виготський, В. Давидов, Л. Рубінштейн); професійної іншомовної освіти (І. Зимня, Н. Гез, Т. Брик [1], К. Саломатов, Е. Шубін, Л. Маслак [5], О. Павленко, Н. Пруднікова, Ю. Федоренко, Н. Чернова); теорії іншомовної освіти (П. Гурвич, Г. Китайгородська, Р. Мильруд, Е. Пассов). Вирішенню проблеми формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців у процесі їхньої професійної підготовки сприятиме звернення до наукових праць, у яких досліджуються питання культури професійного спілкування (С. Амеліна, Н. Волкова, С. Гончаренко, В. Грехнев, В. Гриньова, В. Соколова, Л. Сохань та інші). Актуальність поставленої проблеми поглиблюється суперечностями між потребою суспільства в фахівцях високої кваліфікації та реальним станом їхньої підготовки у вищих навчальних закладах, потребою формування іншомовної комунікативної компетентності студентів та недосконалістю науково-методичного забезпечення для цього формування.

Слід зазначити, що серед дослідників немає одностайної думки щодо визначення поняття іншомовної компетентності. На думку С. Ніколаєвої, компетентність – це «здатність успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Вона ґрунтується на знаннях, навичках і вміннях, але ними не вичерпується, обов'язково охоплюючи особистісне ставлення до них людини, а також її досвід, який дає змогу ці знання «вплести» в те, що вона вже знала, та її спроможність збагнути життєву ситуацію, в якій вона зможе їх застосувати. Кожна компетентність побудована на поєднанні знань, навичок і вмінь, а також ставлень, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, тобто усього того, що можна мобілізувати для активної дії» [7, с. 11].

Термін «іншомовна комунікативна компетентність» сучасні українські дослідники визначають як:

– знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих і власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, зміст якої охоплює знання основних понять лінгвістики мови (стилі, типи, способи зв'язку речень у тексті), навички та уміння аналізу тексту та власні комунікативні надбання [11, с. 6-7];

– знання мови, високий рівень практичного володіння як вербальними, так і невербальними її засобами, а також досвід володіння мовою на варіативно-адаптивному рівні залежно від конкретної мовленнєвої ситуації [8, с. 14];

«Компетентність – це якість особистості, що передбачає володіння людиною певною компетенцією, під якою у свою чергу, розуміється сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності, тобто компонентів змісту навчання, необхідних для ефективного виконання діяльності у відношенні до певного кола предметів і процесів» зазначає А.

Хуторський [13, с. 59]. Таким чином, під компетенцією розуміється задана вимога підготовки людини до професійної діяльності, а під компетентністю – її особистісна якість (характеристика). Якщо професійна компетентність визначається ступенем володіння ключовими, базовими компетенціями, то іншомовна компетентність як набір компетенцій включає в себе: лінгвістичну компетенцію (володіння мовними засобами, знання мовного матеріалу, правил його оформлення та оперування); тематичну компетенцію (володіння екстралінгвістичною інформацією); прагматичну компетенцію (здатність користувача логічно пов'язувати речення з метою продукування зв'язних відрізків мовлення); соціокультурну компетенцію (знання соціокультурного контексту); компенсаторну компетенцію (вміння досягти взаємопорозуміння); навчальну компетенцію (вміння користуватися довідковою літературою та словником для забезпечення адекватного засвоєння мови з метою професійного спілкування); комунікативну компетенцію (уміння спілкуватися без створення напруги з співбесідником, тобто вміння співпрацювати).

За результатами наукових досліджень та досвіду попередників, іншомовною комунікаційною компетентністю слід вважати якість фахівця, що включає в себе сукупність компетенцій щодо володіння іноземною мовою в інтеграції з професійними знаннями, вміннями, навичками та здатність вирішувати проблеми, які виникають у професійному та соціокультурному середовищах.

Ефективним результатом підготовки студентів є готовність їх до майбутньої професійної діяльності, яка передбачає наявність у них мотиваційно-ціннісного ставлення до володіння знаннями, способами й засобами досягнення цієї мети, сформованість особистісних якостей для ефективного здійснення професійної діяльності. З огляду на зазначені особливості професійної підготовки та світові інтеграційні процеси всіх сфер суспільної життєдіяльності робимо висновок, що одним з вагомих компонентів професійної підготовки сучасного студента є формування іншомовної комунікативної компетентності.

Підстави для визначення основних функцій іншомовної комунікативної компетентності, а саме: інформаційної (обмін, передача і прийом інформації у формах повідомлення думок, поглядів, задумів, рішень учасників спілкування; набуття індивідуального соціального і професійного досвіду в процесі спілкування); організаційної (засвоєння норм соціально-типової поведінки, взаємне орієнтування й узгодження дій під час організації спільної діяльності); експресивної (виявлення змісту взаємодії, взаємопізнання й взаєморозуміння партнерами один одного, зміни поведінки, особистісних мовленнєвих якостей партнера, його намірів, установок, дій, здійснення впливу на аудиторію, створення психологічного фону взаємодії через породження емоційних переживань і станів), ґрунтуються на проведеному глибокому аналізі наукової літератури [1; 2; 14; 15].

На практиці, однією з основних умов формування іншомовної комунікативної компетентності є забезпечення позитивної мотивації оволодіння студентами вміннями іншомовного спілкування (професійно-пізнавальний інтерес, позитивне ставлення до навчання, потреба в професійному самовдосконаленні) на основі формування усвідомлення їх значущості для майбутньої професії та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності. Розвиток мотивації студентів – це спонукання до вивчення іноземних мов, зумовлене суб'єктивним світом студента, його власними бажаннями, особистісною зацікавленістю у навчанні. Для цього необхідно, щоб матеріал, який використовується на занятті, був цікавим (наприклад, цікавий текст, сучасна пісня, поезія, гумор тощо); прийоми роботи з

навчальним матеріалом приваблювали студентів (використання колективних форм роботи, навчальні ігри (ігри-конкурси, рольові ігри).

Як свідчить практика засвоєння складових іншомовної комунікативної компетентності студентів відбувається результативніше в умовах інтенсивної мовленнєвої діяльності, особливо в нових для них ситуаціях, орієнтованих на особливості майбутньої професії. Доцільно під час роботи в аудиторії активізувати розумово-мовленнєву активність студентів, залучати студентів до безпосередньої участі в мовленнєвій діяльності та максимально збільшувати їхню активну участь у самостійній роботі й колективних формах навчання [9, с. 5-7]. Обов'язковою умовою проведення бесіди іноземною мовою є створення максимально наближеної до реальної обстановки мовленнєвої ситуації, яка спонукає студента до самостійного висловлювання, вдосконалює мовленнєву реакцію та компенсує відсутність природного мовного оточення. Створенню мовленнєвої ситуації під час бесіди допомагає: використання тематики, близької особистим та громадським інтересам студентів; широке застосування технічних джерел інформації; використання наочних посібників. Отже, умовами успішного навчання іноземної мови є контроль за виконанням усіх дій, що є складовими відповідної діяльності, увага до всіх внутрішніх і зовнішніх механізмів її реалізації, удосконалення операційного аспекту, глибокий аналіз спонукально-мотиваційних факторів, кожного виду діяльності, яка характеризується складною взаємодією мотивів, цілей, потреб, інтересів студентів і стимулів, що їх спонукають.

У сучасній методиці навчання іноземних мов визначено практичну, виховну, освітню й розвиваючу мету іншомовного навчання. Практична мета є провідною, оскільки навчання іноземної мови є навчанням умінь здійснювати іншомовне мовленнєве спілкування. Практична мета передбачає практичне опанування іноземної мови, тобто оволодіння всіма мовними засобами для здійснення іншомовного міжособистісного спілкування в основних видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. Студенти мають засвоїти програмний мовний матеріал як засіб оформлення або розуміння висловлювань у процесі, вмінні самостійно відбирати саме ті мовні і мовленнєві засоби, що є оптимальними для реалізації комунікативного наміру. Для досягнення практичної мети принципово важливим є використання сучасних методів навчання. З огляду на специфіку викладання іноземної мови в різних ВНЗ України, найбільш результативними та дієвими можна вважати комунікативний, інтерактивний та сугестивний методи навчання, що підпорядковані функціональному підходу до вивчення іноземних мов. Освітня мета передбачає збагачення духовного світу особистості, отримання та розширення знань про культуру країни, мова якої вивчається, а також рідної країни (про історію, літературу, живопис, музику, звичаї, традиції тощо); про будову іноземної мови, що вивчається, її систему, характер, особливості. Виховна мета полягає в тому, щоб засобами іноземної мови виховувати особистість високого морального гатунку, сформувати позитивні риси характеру. Розвиваюча мета реалізується в процесі навчання іноземної мови у розвитку індивідуально-психологічних характеристик особистості студента, що впливають на успішність оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю.

Найбільш типовими проблемами формування іншомовної комунікативної компетентності студентів є: відсутність впровадження нових прийомів навчання різним видам мовленнєвої діяльності а саме, недооцінювання зміни ролі викладача в залежності від

обговорюваної проблеми щодо навчання діловому та професійному спілкуванню іноземною мовою, не впровадження інноваційних технологій; недостатнє науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення; відсутність мовного середовища, можливості мовної практики з носіями мови тощо. Професійно-орієнтований підхід до навчання має бути спрямованим на якісні зміни в системі формування професійної та іншомовної комунікативної компетентності з урахуванням індивідуальних можливостей та здібностей студентів.

З метою оптимізації формування іншомовної комунікативної компетентності варто впроваджувати певні форми та напрямки навчання, спрямовані на професійну діяльність майбутніх фахівців: започаткування практики коротких інформаційних повідомлень іноземною мовою на заняттях з професійної підготовки; створення бази аудіо матеріалів з іноземної мови у форматі MP3 для використання студентами аудіо записів під час самостійних занять; використання ресурсів центрів самостійної мовної підготовки та інших технічних засобів навчання іноземних мов; використання ресурсів Інтернет з метою адаптації студентів до віртуального іншомовного середовища; використання ресурсів дистанційного навчання іноземних мов, створення електронних підручників з іноземних мов та мовного тестування.

Таким чином, проведене дослідження дає змогу констатувати наступне:

1) світові інтеграційні процеси всіх сфер суспільної життєдіяльності зумовлюють необхідність формування належної іншомовної комунікативної компетентності фахівців у процесі їхньої професійної підготовки; 2) основними функціями іншомовної комунікативної компетентності є інформаційна, організаційна, експресивна; 3) однією з основних умов формування іншомовної комунікативної компетентності є мотивація; 4) оптимізація формування іншомовної комунікативної компетентності досягається впровадженням певних інноваційних форм та напрямків навчання; 5) досягнення практичної, виховної, освітньої і розвиваючої мети є необхідною умовою формування належної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців; 6) процес формування іншомовної компетентності студентів супроводжується багатоаспектними проблемами теоретичного та практичного характеру; 7) організація навчального процесу відповідно до професійно-орієнтованого підходу є необхідною передумовою формування якісної іншомовної компетентності; 8) іншомовна комунікативна компетентність дозволяє одержувати відповідну іншомовну інформацію на професійні теми, використовувати її для професійного самовдосконалення, компетентно висловлювати свою думку в процесі вербальної і невербальної взаємодії з іншими суб'єктами у процесі професійної діяльності.

Водночас, вважаємо за необхідне наблизити процес навчання студентів діловому та професійному спілкуванню іноземною мовою до реальної ситуації спілкування в атмосфері співробітництва та мовного партнерства. Важливо навчити студентів самостійно вибудовувати свій дискурс, реалізовувати свій комунікативний намір, здійснювати стратегію і тактику ділового та професійного спілкування, проявляти себе різним чином, а також навчити вмінню вибирати певні мовні прийоми, вести ділове спілкування на рівні смислу і імплікатури, враховуючи національні особливості етикету і т.д.

Тому однією із важливих проблем навчання студентів діловому та професійному спілкуванню іноземною мовою є проблема вироблення нових прийомів навчання різним видам мовленнєвої діяльності, що забезпечують вміле використання мовних одиниць у іншомовній комунікації.

Слід зазначити, що проведений аналіз не висчерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми та потребує подальших наукових розробок та виявлення інноваційних засобів формування іншомовної комунікативної компетентності в процесі проведення занять з урахуванням специфіки професійної підготовки майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брик Т. О. Формування вмій іншомовного професійного спілкування майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Брик Тетяна Олександрівна. – Харків, 2009. – 248 с.
2. Волков О. Б. Совершенствование подготовки сотрудников спецслужб к профессионально-коммуникативной деятельности. – Саратов, 2008. – 256 с.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, навчання, оцінювання. / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – Київ, 2003. - 273 с.
4. Капитанова О. В. Формирование готовности будущих офицеров тыла к иноязычной коммуникации. – Саратов, 2009. -169 с.
5. Маслак Л. П. Особливості професійної іншомовної компетентності офіцера інженерно-технічної спеціальності // Тези 33-ї наук.-практ. міжвуз. конф., присвяченої Дню університету, 18-19 березня 2008 року. – Житомир, 2008. – 235 с.
6. Нецадим М. І. Військова освіта України : історія, теорія, методологія, практика : монографія / М.І. Нецадим. — Київ, 2003. – 852 с.
7. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / Ніколаєва С.Ю. //Іноземні мови. – 2010. – № 2. – 267 с.
8. Павленко О. О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти. – Київ, 2005. – 43 с.
9. Радванський А. І. Методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування лінгвосоціокультурної компетентності у майбутніх офіцерів-правоохоронців. – Київ, 2011. – 24 с.
10. Смірнова В. О. Поняття “інтерактивний підхід” у структуруванні знань професійної підготовки / Смірнова В. О. // Педагогічний процес: теорія і практика. – Київ, 2003. – Вип. 2.
11. Федоренко Ю. П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. 13.00.04. – «Теорія і методика професійної освіти» / Ю.П. Федоренко. – Луцьк, 2005. – 23 с.
12. Формирование культуры иноязычной коммуникации будущих офицеров. – Екатеринбург, 2006. – 154 с.
13. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003.– № 2. – 284с.
14. Hymes D. On Communicative Competence / D. Hymes\$ in J. B. Pride and J. Holmes (eds.) – New York : Harmondsworth : Penguin, 1972. – P. 269-293.
15. Keen K. Competence: What is it and how can it be developed? / In J. Lowyck, P. de Potter, & J. Elen (Eds.). – Brussels: IBM Education Center, 1992. – P. 111-122.